

Староста В.І., докт.пед.наук, Ужгородський національний університет

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ О.ДУХНОВИЧА ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Визначний вплив на розвиток духовного життя України та Закарпаття зокрема у ХІХ столітті здійснив О.В.Духнович, який визнається одним з перших професійних вчених-педагогів на Україні [1, с.20]. О.В.Духнович започаткував проводити комплексний аналіз освітянської діяльності, що включав такі напрями:

- проектування та будівництво шкіл;
- матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення шкіл, підготовка вчителів;
- роль держави в створенні умов для навчання учнів та повноцінної діяльності вчителя тощо.

По кожній з названих позицій О.В.Духнович проводив титанічну освітянську та педагогічну роботу. Він винятково збагатив народну педагогіку [4, с.22], оскільки після Г.С.Сковороди обрав її об'єктом своїх спостережень. Ідеї та здобутки О.В.Духновича мають неперевершене значення і в сучасних умовах, коли проходить становлення системи національної освіти України.

Мета даної роботи – огляд деяких педагогічних ідей О.В.Духновича щодо удосконалення навчально-виховного процесу та їх значення у вітчизняній педагогіці.

Народний просвітитель усвідомлює необхідність поєднання колективної форми навчання з врахуванням індивідуальних особливостей учнів, звертає увагу на мотивацію навчальної діяльності, особливо з точки зору слабких учнів: «На слабших же внимати подобает прилежно и не пересилати их чрез последование с сильнейшими; ибо, понеже они не имеют довольно таланту, то потребно им охоты додавати, чтоб столько училися, сколько могут».

В сучасних умовах підкреслюється роль особистісно орієнтованого навчання, – аналогічна думка лунає від О.В. Духновича, оскільки він прагнув розвитку кожного учня: Проте О.В.Духнович вказує в освітянській діяльності на унікальну роль вчителя, який бере на себе надзвичайно велику відповідальність за розвиток дітей: «да остерегається таже учитель, чтоб страсти те не подушил, но еще умножил и увеличил во ученике таком...». Тому важливе значення він надавав підготовці вчителів, створенню необхідних умов для їх роботи, поваги до народного вчителя:

«Педагогика есть искусство искусств, посему и педагог всех художников со взором звания своего превышает, ибо он есть который не некую ломкую вещь, но человека и человечество устроит».

Урок не повинен бути розвагою, це – навчальна робота всього учнівського колективу, яка планується та координується вчителем: «Учитель да постарается, чтобы дети никогда праздные, т.е. без упражнения, без работы не были, но всегда занимались чем-нибудь, ибо из праздности следует суесловие, ленивость, прекословие и свары, что все человечеству вредно есть». Сьогодні такий підхід ми називаємо навчанням на оптимальному рівні складності, оскільки легке навчання не стимулює розумової діяльності.

Проблему диференційованого підходу у навчанні О.В.Духнович вирішує комплексно. По-перше, вчитель повинен, згідно рекомендацій О.В. Духновича, провести диференціацію учнів за розумовими здібностями: «Учеников в школе на три части можно разлучити, як суть: среднего ума и средней понятности, и тех есть наибольшая часть; к другой части принадлежат ученики похопнейшие, которые перебегают соучеников своих среднего таланта; ко третьей же части належат ученики слабого ума, которые и со середними соучениками своими поступовати не могут». Наступний крок у діяльності вчителя – диференційований підхід завдяки різноманітних методів та прийомів навчання, серед яких важливу роль відіграють навчальні завдання: «Мудрый учитель так повинен поступовати со всеми учениками, чтоб одних не залишил, а других не перетягал, и протом внимати ему надобно найпаче средних талантов учеников, бо тех есть большая часть и сего ради тем, кои перевышают средних... должен задавати некие упражнения...». Для порівняння, – аналогічна думка через століття: «Задачі повинні застосовуватись на всіх етапах навчання. Засвоєння більшості тем має проходити в процесі застосування знань за допомогою пошукових задач» [3, с.126].

О.В.Духнович звертає увагу і на виховну роль завдань, що повністю погоджується з сучасними поглядами на навчальну діяльність як триєдиний процес навчання, розвитку та виховання: «Силы духовные упражняются через непрерывное прилежание к доброму, красному и полезному, т.е. упражняются науками, правомыслием, склонностью естественною и обыкновением. Всяка убо добродетель в природе вкореняется, но через наставление, или упражнение, развивается. Прото познати надобно есть естество и прилежание, или упражнение, так споены суть, что одно без другого совершенно быти не может...».

Найбільш повно і концентровано представлені погляди О.В. Духновича про роль і місце завдань у навчанні в його творі “Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских школ” (1857 р.), який був першим систематичним підручником на Україні для підготовки народних учителів. Саме поняття «завдання» в даній роботі О.В.Духновича не зустрічається. Він

вживає поняття «вправа» (рос. «упражнение»). Згідно [2, с.59] «вправа – повторне виконання дії з метою її засвоєння». О.В.Духнович вживає поняття «вправа» широкому розумінні, оскільки трактує його так: «Упражнение духовное состоит в растении и развивании тех сил, которые происходят от движения духа, якие суть: добре и право мыслити, право рассуждати, памятати, чувствовати и пр., которые разумное сотворение ведут к добродетели. Ибо добродетель не родится с человеком, но прилежанием, той труд может назваться упражнением» [1, с.205-207]. Твердження та рекомендації О.В.Духновича надзвичайно багатогранні, наприклад, його розуміння аналізованого поняття включає:

- форму навчальної діяльності, – «той труд может назваться упражнением»;
- засіб навчання – «чрез прилежное упражнение и малые естественные силы вывитися и прозябнути могут, а чрез нерадение и великие силы задушаются»;
- мету та метод навчання, – «упражнение духовное состоит в растении и развивании тех сил, которые происходят от движения духа».

Всі описані позиції переплітаються, що логічно витікає через різні можливі значення даного поняття. Фактично поняття «вправа» у О.В.Духновича співпадає з сучасним поняттям «завдання».

Досягненням вітчизняної методики можна вважати наступну розробку теорії та практики використання завдань, яку проводили Г.О.Балл, В.П.Беспалько, С.У.Гончаренко, Л.Л.Гурова, В.В.Давидов, П.М.Ерднієв, Б.П.Ерднієв, В.А.Крутецький, Л.Н.Ланда, О.М.Леонтьєв, І.Я.Лернер, А.М.Матюшкін, В.Ф.Паламарчук, П.І.Підкасистий, І.П.Підласий, В.О.Сухомлинський, Н.Ф.Тализіна, Л.М.Фрідман та багато інших.

Чи сучасні педагогічні погляди О.В.Духновича? Так, і не тільки в розрізі теорії чи практики використання завдань, оскільки в його педагогічних ідеях можемо побачити всі сучасні дидактичні концепції в освіті: теорію єдності мотивації навчання і навчальної діяльності, суб'єктно-діяльнісний підхід до навчання, комунікативну дидактику тощо. З точки зору комплексного підходу до педагогічної діяльності в творах О.В.Духновича ми маємо цілком інтелектуальне джерело, яке дає наснагу до віри, мудрості та творчості.

Література

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н.П.Калениченко. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Познавательные задачи в обучении гуманитарным наукам / Под ред. И.Я.Лернера. – М.: Педагогика, 1972. – 240 с.
4. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Радянська школа, 1985. – 312 с.